

*D. Uluslararası Karacaoğlan - Çukurova
Halk Kültürü Sempozyumu, Adana 1993*
KARACAOğLAN VE DADALOğLU'NUN
DELİKTAğLI RUHSATİ'YE ETKİLERİ

Dr.Dođan Kaya

Âşık Edebiyatının temsilcileri olan âşıklar, eserlerini ortaya ko-
ken, şüphesiz birtakım sebeplerden etkilenirler. Hasret, dert, gur-
bet, aşk, yalnızlık, kahramanlık duygusu gibi faktörler bunlardan
bazılarıdır. Değişin söylenişinde temel ögeyi "ana ayak" oluşturur.
Kullanılan ayak büyük oranda âşığın kendisine aittir. Âşık şiirinde
kendi orijinal ayağını kullanırken daha önce bir başka âşığın kul-
landığı ayağa da müracaat ettiği olur. Etkilenilen âşık daha ziyade,
şiirlerini ve özelliklerini yakinen bildiği ve edebiyatımıza güzel
örnekler kazandırmış olan güçlü bir âşıktır.

XIX. yüzyıl âşıklarından Ruhsatî'nin de zaman zaman şiirlerinde
bu usule başvurduğu olmuştur. Biz asıl konuya başlamadan önce,
sözü geçen âşık hakkında kısmen bilgi vermek istiyoruz.

Ruhsatî, 1935-1911 yılları arasında yaşamıştır. Doğum yeri
Sivas'ın Deliktaş bucağıdır. Ömrünün hemen hemen tamamını bura-
da geçiren Ruhsatî'nin bir şiirlerindeki;

Dedem vilayeti gitsen Tonus'a
Saklamaz sırrımı sezegen olur

sözlerinden, soyunun Tonus (Altinyayla) ilçesinden geldiđi hükmüne
varıyoruz.

Ben bilirim Seyh Ahmet'tir pederim
Ruhsatî'ye eş ben oldum ağlarım

sözlerinden de babasının adının Ahmet olduğunu öğreniyoruz. Fakat
şiirlerinde annesinin ismine tesadüf edemedik. Eflatun Cem Güney,
Safiye olduğunu söyler. Ruhsatî on iki yaşında öksüz ve yetim
kalmış, kuvvetli bir tahsil görmemiştir. Başından dört nikâh geçen

âşığıımızın bu evliliklerden yirmi üç çocuğu olmuştur. Eşleri sırasıyla Mihri, Ayşe, Fatma ve Mühimme'dir. Bunlardan Mihri, oğlu Âşık Min-hacı'nın annesidir.

Ruhsatî, uzun müddet Deliktaş ağalarından Ali Ağa'nın yanından azaplık yapmıştır. Kimi zaman Tecer'deki değirmenlerin su işlerinde çalışmış, kimi zaman da köyünde kiracılık, rençberlik ve çobanlık yapmıştır. Bazan da inşaatlarda bennelik(duvarcılık) yaptığı olmuştur. Zaman zaman gurbete çıkan Ruhsatî, ömrünün sonlarında köyünde imamlık yapmıştır.

Ömrü fakirlikle geçen Ruhsatî;

Oddan sudan gayrısını bitirdim

Başımdaki daha bela yetmez mi

Ben Eyyub değilim kılayım sabrı

Daha dolmadı mı çile yetmez mi

derken, artık gelecek diğer çilelere karşı koyamayacağını ifade et-meye çalışmıştır. Çektirdiği dert, çile, sıkıntıyı bir başka şiirinde şöyle dile getirmiştir:

Buyursun dertliler gâm dükkânına

Hangi çeşit isterlerse bende var

Ruhsatî badeli bir âşıktır. Mahlasını Sivas'ın Törnük köyünden Seyh İbrahim Efendi vermiştir. Bugüne kadar saz çaldığını söyleyenler olmuşsa da aslında saz çalmamıştır. Bunu :

Ne çöğürüm ne kavalım ne sazım

Ne bir Hakk'a yarar vardır niyazım

veya;

Saz ile söz ile alınmaz meydan

Ruhsat'ın mahlası serpilmedikçe

gibi ifadelerden anlıyoruz. Ruhsatî'nin pekçok âşıklarla karşılaştığı şüphesizdir. Ancak biz bunlardan Hacı Necatî, Âşık Halil ve Kay-naklı Sefili gibi isimler tespit debildik.

Araştırmalarımız sırasında Ruhsatî'nin uzun boylu, beli bükük, çil yüzlü, çakır gözlü, sarı sakallı olduğunu öğrendik. Ruhsatî karakter itibarıyla da ideal insan vasıflarına sahip biridir. Basiret, kanaat, ta-vazu ve iz'an sahibidir. Haramdan koğ-gıybetten kaçınmış; sır sak-lamasını bilmiştir. Kimsenin azına çoğuna karışmamış; kimsenin malına göz dikmemiştir. Samimi bir müslüman olup İslâm Peygamberini aşk derecesinde sever.

XIX. yüzyılın mümtaz halk şairlerinden olan Ruhsatî, şiirlerinin çoğunu hece vezni ile yazmıştır. Ancak Âşık Ömer, Emrah, Dertli, Seyranî.. gibi geleneğe uyarak aruz vezni yahut hecenin 14'lü ve 15'li şekilleri ile şiirler (divanlar) yazdığı da olmuştur. Sözcüleri 1985 yılında neşrettiğimiz Uğru ile Kadı Hikâyesi'ni Ruhsatî, aruz vezni ile yazmıştır. Ne var ki pekçok âşık gibi o da aruzda başarılı ola-mamıştır.

Ruhsatî, en çok 11'li şiirler söylemiştir. Gerek 11 gerekse 8 he-celi şiirlerinde duraklar sağlamdır. Dili sadedir. Şiirlerinde zorlama yoktur. Hece, durak kafiye ve rediflerde titiz davranmış, anlam bütünlüğüne dikkat ederek daha güçlü ve daha kalıcı şiirler söylemiştir.

Şiirlerinde genellikle köy hayatının özelliklerini yansıtan Ruh-satî'nin duygu ve düşünce âlemi köyde gördüğü intibalarla doludur. Hemen her konuda deyişi olan Ruhsatî, olaylar, düzensizlikler, fak-irlik ve zenginlik gibi hususlarda da kayıtsız kalmamış, düşüncelerini pekçok destanla dile getirmiştir.

Ruhsatî hakkında verdiğimiz bu kısa bilgiden sonra, asıl konuya dönmek istiyoruz.

Türk halk şairlerinin söylediği şiirler, aittliği bakımından iki cephe-lidir; kendisine ait şiirler, ustamalı şiirler.

Âşıklar, ustamalı deyişleri söylerken, daha çok çevresinde iz bırakmış âşıkların veya ustasının ya da kendisinden önce yaşamış meşhur halk şairlerinin deyişlerini söylemeye dikkat eder. Öyle an gelir ki, gençliğinden beri ustamalı söyleyen şair, zihnine yer eden sözleri ve kafiyeleri kendi şiirlerinde kullanmaya başlar. Konusu, sözleri ve kafiyeleri aynı olan bu şiirlerin, zamanla karmaşıklığa yol

açtığı olur. Bazan da bir âşığın, bir başka âşığın şiirinin ilk dörtlüğünü alarak yeni bir şiir vücuda getirdiği olur.

Deliktaşlı Ruhsatî'nin şiirlerini incelediğimizde, en çok Karacaoğlan'ın etkisinde kaldığını görürüz. Bilhassa beşerî aşk konulu deyişlerinde, bu etki daha fazladır. Öyleki, Ruhsatî'nin lirizmi Karacaoğlan'ın lirizminden hiç de aşağı değildir.

Ruhsatî Karacaoğlan'ın yanı sıra Âşık Ömer, Gevherî, Pir Sultan, Kul Himmet Üstadım, Dadaloğlu, Dertli ve Seyranî'nin de etkisinde kalmıştır. Biz, bu tebliğimizde adı geçen şairlerden Karacaoğlan ile Dadaloğlu'nun Ruhsatî'ye olan etkileri üzerinde duracağız.

Bilindiği gibi her iki şair hakkında da yüzlerce makale ve kitap bütünlüğünde çalışma yapılmıştır. Ancak biz bu tetkikimizde çalışmamız için yeterli gördüğümüz şu dört eseri kaynak kullandık: Sadettin Nüzhet Ergun-Karacaoğlan Hayatı ve Şiirleri (1), Dr. Müjgân Cumbur- Karacaoğlan (2), Tahir Kutsi Makal- Dadaloğlu (3), Doç.Dr.Saim Sakaoğlu-Dadaloğlu (4).

Ruhsatî'ye etki eden şairlerin başında Karacaoğlan gelir. Çağlar boyu hemen her âşığın üzerinde etkili olan Karacaoğlan'ın Ruhsatî'ye etkisini de yadırgamamak gerekir.

Ruhsatî bazı şiirlerinde Karacaoğlan'ın kullandığı ayakların aynısını kullanmıştır. Ortak ayakları kullanmanın yanında bu etkileşim öyleki kimi zaman mısra mısra, kelime kelime şeklinde kendisini göstermiştir. İşte birkaç örnek:

Benden selâm eyle sevgili yare
Perişan hatırın sor seher yeli
Bildir ahvalimi dostuma benim
Sevdiğim ne söyler sor seher yeli (5)

Karacaoğlan

- (1) Sadettin Nüzhet Ergun, Karacaoğlan Hayatı ve Şiirleri, İstanbul 1963.
- (2) Dr. Müjgân Cumbur, Karacaoğlan, Ankara 1985.
- (3) Tahir Kutsi Makal, Dadaloğlu, İstanbul 1975.
- (4) Doç.Dr.Saim Sakaoğlu, Dadaloğlu, Ankara 1986.
- (5) Sadettin Nüzhet Ergun, a.g.e., s.71-72, Dr. Müjgân Cumbur, a.g.e., s.56.

Gayrı çektiçeğim ben bu çileyi
Kesildi dermanım dur seher yeli
Halim bir bir varıp yare sen söyle
Yarama bir merhem vur seher yeli (6)

Ruhsatî

Yücesine çıktığım seyran eyledim
Güzeller içinde gördüm bir gelin
Nesin medhedeyim böyle dilberin
Başı ibrim ibrim telli bir gelin⁷

Karacaoğlan

Çıktım yücesine seyran eyledim
Güzeller içinde gördüm bir gelin
Nasıl medhedeyim böyle dilberi
Başı elvan elvan telli bir gelin⁸

Ruhsatî

Karacaoğlan der ki çöktüm oturdum
Bağ bahçe diktim de meyva yetirdim
Alnı top perçemli yavru yetirdim
Bir köşende kaldı gümanım dağlar (9)

Karacaoğlan

Ruhsatî de der ki geldim oturdum
Kırmızı gülümü derdim oturdum
Kulağı küpeli bir yar yitirdim
Eteğinde kaldı gümanım dağlar (10)

Ruhsatî

- (6) Haşim Nezihi Okay,, Ruhsatî'ye Dair, Türk Folklor Araştırmaları, VII (151), 2.1962.
- (7) Ergun, s.138-139, Cumbur, s.234-235.
- (8) Eflatun Cem Güney-Çetin Eflatun Güney, Ruhsatî Hayatı ve Şiirleri, İstanbul 1963, s.138-139.
- (9) Ergun, s.159, Cumbur, s.233-234.
- (10) Türk Folkloru, VI (64), 11.1984, s.30.

Nasıl medhedeyim böyle güzeli
Elinde bergüzar gül ile oynar
Elma yanak kiraz dudak dış sadef
İspir ela gözler mil ile oynar (11)

Karacaoğlan

Bir güzele gönül verdim bu yerde
Giyinmiş kuşanmış şalınan oynar
Sanırsın Firdevs'in bağından gelmiş
O beyaz elleri gülünen oynar (12)

Ruhsatî

Kula münasip değildir şah harcı
Yapılan saray burcu ile gürcü
Bir Leyla bir Mecnun bir de Gürcü
Bir de sen gelmişsin cihana dilber (13)

Eritir ateşin dağların karın
Yok yere geçirdim ömrümün varın
Arzu ile Zühre bir dahi Şirin
Bir de sen gelmişsin cihana dilber (14)

Ruhsatî

Ala gözlerini sevdiğim dilber
Beni del'etmeye meramın nedir
Ben kendi derdime yanıp ağlarken
Yeni dert katmaya meramın nedir (15)

Karacaoğlan

(11) Ergun, s.162, Cumbur, s.163.

(12) Kedri Özyalçın-Kemâl Gürpınar, Deliktaşlı Ruhsatî, Sivas 1938, s.115-116.

(13) Ergun, s.166, Cumbur, s.52-53.

(14) Özyalçın-Gürpınar, s.114

(15) Ergun, s. 374, Cumbur, s.11-12

Ben eski derdime derman ararken
Yeni dert yazmada meramın nedir
Özü gamli yüze güler sevdiğim
Gönلümü ezmede meramın nedir (16)

Ruhsatî

Kaşların benzettim yavru marala
Gözlerin hükmeder yedi krala
Seher vakti kollarını ırgala
Dokunsun zülûfün gel yavaş yavaş (17)

Karacaoğlan

Kaşların benziyor mah u hilâla
Gözlerin hükmeder yedi krala
Seher vakti yorganını arala
Değsin ak göğsüne yel yavaş yavaş (18)

Ruhsatî

Ruhsatî, bir şiirine de Karacaoğlan'a ait bir dördlülle başlamıştır. Diğer dördlülükleri ise kendisi bu ilk dördlülükteki ana ayak üzerine bina etmiştir. Sözü nü ettiğimiz şiir, Karacaoğlan'ın;

Seherden uğradım dostun köyüne
Hoş geldin sevdiğim in dedi bana
Tomurcuk memesin verdi ağzıma
Yorgunsun sevdiğim em dedi bana (19)

dördlülüğüyle başlayan şiirdir. Ruhsatî'nin bu temel üzerine oturduğu şiir ise şöyledir:

(16) Güney, s.176-177.

(17) Ergun, s. 355, Cumbur, s.118-119

(18) Özyalçın-Gürpınar, s.131-132.

(19) Ergun, s.54-56, Cumbur, s.194-195.

Yayladan gelirken yolun sağında
Hoş geldin misafir in dedi bana
Çıkarttı memesin verdi ağzıma
Yorgunsun sevdiğim em dedi bana

Gürleyen gök müdür esen yel midir
Arap atı tavlısından bellidir
Deste kâkül al yanakta gamlıdır
İpek kâkül değil tel dedi bana

Biçare Ruhsatî hiç haram yemez
Birin sını birine demez
Boynumuza farzdır beş vakit namaz
Ak göğsün üstünde kıl dedi bana (20)

Ruhsatî'ye etki eden şairlerden biri de Dadaloğlu'dur. Dadaloğlu öldüğünde (1865 ?, 1868 ?), Ruhsatî henüz 30-33 yaşlarındadır. Sivas ve civarında Karacaoğlan kadar olmasa da Dadaloğlu'nun da şöhreti oldukça yaygındır. Yakın zamana kadar uzun kış gecelerinde halkın okuduğu, elinden düşürmediği kitaplar arasında "Dadaloğlu ile Türkmen Güzeli" hikâye de vardır.

Ruhsatî'nin şiirleri arasında, Dadaloğlu'nun şiirinde kullandığı ayakla müştereklik gösteren bir şiir bulabildik. Konu itibarıyla da benzerlik gösteren şiir, beldelerden söz etmektedir.

Çıktım yücesine seyran eyledim
Cebel önü çayır çimen görünür
Bir firkat geldi de çoştum ağladım
Al yeşil bahçeli Kaman görünür (21)
Dadaloğlu

(20) Vehbî Cem Aşkın, Büyük Halk ve Saz Şairi Ruhsatî, Sivas 1944, s.135

(21) Tahir Kutsi Makal, Dadaloğlu, İstanbul 1975, s.116 Doç.Dr.Saim

Sakaoğlu, Dadaloğlu, Ankara 1986, s.98-99.

Ruhsatî'nin ise aynı ayaktaki şiiri şöyledir:

Mamulu köyünden seyran eyledim
Kılıcözü çayır çimen görünür
Tecer kısmına da cevlan eyledim
Candan baktım asıl vatan görünür (22)

Görüldüğü gibi etkileşim daha ziyade aynı konunun işlenmesi durumunda ortaya çıkmaktadır. Bunun, mevcut örneklerin ışığı altında birkaç cephede kendisini gösterdiğini görürüz.

- Aynı ayağı kullanma,
- Aynı mısra ve kelimeleri kullanma,
- Aynı dörtlülle şiire başlama.

Aşıkların, şiirlerinde ortak ayak kullanmaları hususunda Prof.Dr. Umay Günay, "Halk Şiirinde Ayak Konusunda Düşünceler" adlı yazısında açıklık getirmiştir. Günay, Türk âşık tarzı hikâye ve türkü söyleme geleneğinde, ezber ve irticalin varlığına işaret ettikten ve bu ikisinin yan yana yaşatıldığını söyledikten sonra ortak ayaklar konusuna da şu şekilde açıklık getirmiştir:

"Ayak şiirde ahengi sağlamanın yanında anlam bütünlüğünün kurulmasına da yardımcı olmaktadır. Ayrıca âşıklar kendi şiirlerini ve ustamalı şiirleri ezberlerken şiirin aslı ve tamamı yerine ayağı, şiirin konusunu ve nazım türünü ezberlemekte, gerektiği zaman şiirleri bu bilgilerle yeniden inşa edebilmektedirler. Sözlü geleneğe sahibi belli şiirlerde varyantlaşma bu yolla meydana gelmektedir.

Bu bilgilerin ışığında birbirlerinden habersiz iki âşık, aynı ayak ve aynı konuda birbirine fevkalade yakın şiirler söyleyebilirler. Kelime hazinesi büyük ölçüde müşterek olduğundan kafiye aynı kelimelerin ard arda gelmesini sağlamak ve şiirlerde benzerliğe, bazen benzerlikten öte ayniliğe sebep olabilmektedir kanaatindeyim. Birbirine yakın şiirlerin birden çok şair adına kayıtlı olmasında müstensih hatası, bilerek başkasının şiirini kendi adına tapşırma gibi sebepleri

(22) Kadri Özyalçın, Deliktaşlı Ruhsatî, Sivas 1936, s.37-38.

yanında ayakların bağlayıcılığı gibi yeni bir sebebi de göz önünde tutmak gerekir (23)."

Gerçekten de, Günay'ın belirttiği üzere birbirine yakın şiirlerin birkaç âşık adına kayıtlı olmasında, şiiri bir âşığın bilerek kendi adına tapşırmasının yahut müstensih hatasının büyük rolü vardır. Prof.Dr. Umay Günay , bu görüşlere ilave olarak yeni bir sebep ortaya koymaktadır ki, bu da, ayakların bağlayıcılığı hususudur. Nitekim verdiğimiz örneklerde de bu görüşün haklılığı ortaya çıkmaktadır. Bu cümlede olarak diyebiliriz ki; aynı konuda ve aynı ayakta şiirler söyleyen âşıkların bu etkileşim sonucu benzer örnekler ortaya koymalarını tabii karşılamak gerekir. Bu bakımdan, araştırmacıların, bu tarz şiirlerin tefriki konusunda, yukarıda sözünü ettiğimiz hususu mutlaka göz önünde bulundurmaları gerektiği inancındayız.

(23) Prof.Dr.Umay Günay, "Halk Şiirinde Ayak Konusunda Düşünceler", Milli Folklor, I(8), 12.1990, s.33.